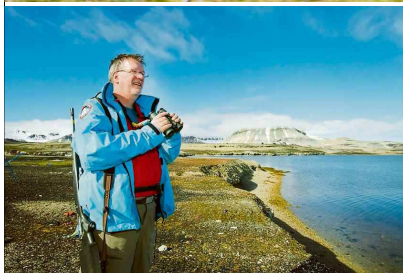

TEKST HALBE HETEMA | FOTO'S MARCEL VAN KAMMEN

GEGREPEN DOOR GANS EN KLIMAAT

Op de foto's met de klok mee: hoge rotsen langs de baai met ijs; haarbal van een ijsbeer; poolvos; onderzoeker Maarten Loonen en brandganzen met kuikens.

Onderzoeker Maarten Loonen van de Rijksuniversiteit Groningen reisde in 1990 voor het eerst naar Spitsbergen voor onderzoek naar ganzen. Ruim een kwart eeuw later komt hij er nog altijd in de zomer. In de poolstreek waar het razende tempo van de klimaatverandering hem aangrijpt. „Ik word heel emotioneel van wat ik hier zie.”

Een harde plons, een harde klap. We kijken achterom en zien een enorme brok ijs van de gletsjer afbreken en een zware deining in het water veroorzaken. Onderzoeker Maarten Loonen had er al over verteld. Smeltende gletsjers, het fenomeen dat het klimaatprobleem zo tastbaar maakt. Nu we het ook werkelijk meemaken, zijn we er stil van. Het is angstaanjegend.

We zijn een paar dagen op bezoek in Ny-Ålesund, het onderzoekscentrum op Spitsbergen waar Loonen van het aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden Arctisch Centrum met vier studenten 's zomers onderzoek doet naar brandganzen in relatie tot de vogeltrek en het veranderende klimaat.

De smeltende gletsjers zijn de kern van het verhaal. We varen vanuit het dorp door het Kongsfjord om de vogels langs de kust te tellen. Dat doen de onderzoekers wekelijks. Op een middag kunnen ze het halve fjord zo'n beetje beslaan.

We treffen het. Het is een zonovogoten dag, een graad of 9 met weinig wind. Dat doet bijzonder aan, op deze plek op 79 graden noorderbreedte in de poolstreek. De tocht voert ons eerst over open water, later tussen de ijsschotsen wordt het kouder en komt de warme kleding toch van pas.

Weaderen de zeehonden. Die zitten op de brokken ijs. Volwassen haardrobbedie die in de rui zijn, een jong beestje van een maand of drie en een zogende moeder met pup. Ze doen het goed in de poolstreek.

We varen langs de gletsjers. Een indrukwekkend beeld, die ijsmassa's, maar het staat in geen verhouding tot wat het vroeger was. Loonen komt hier al vanaf 1990 en kan dus de vergelijking maken met een kwart eeuw geleden. Hij wijst naar een steile rots, waar tientallen meters in de hoogte de slijsporen van ijs zijn te zien. Een rechte horizontale lijn. „Tot op die hoogte kwam het ijs in die tijd.”

De gletsjers smelten, wat rest is water. Dat is wat de opwarming van de aarde doet. Hier, in deze arctische streken, is de gemiddelde temperatuur al met 2 graden gestegen.

Het heeft directe gevolgen voor flora en fauna. Specifiek voor de brandganzen in Ny-Ålesund geldt dat ze te maken hebben met een nieuwe topredator: de ijsbeer.

We kwamen eigenlijk voor die ganzen. Ze zouden als wij er waren net kuikens hebben, in hun kolonies op de eilandjes voor de kust. Honderden paartjes zouden er zitten en wij zouden meegaan om ze te tellen.

Dat was een misrekening. De ijsberen waren ons voor. Ze roofden zo goed als alle eieren en wat ze lieten liggen was voor de grote burgemeesters, de zeevogels die profiteerden van de in de kolonies ontstane onrust. De onderzoekers zaten er bij en keken naar, achter de ramen, veilig in de setzaal.

Bijna achthonderd nesten verdwenen, met gemiddeld vijf eieren. Dus vierduizend eieren weg, wat Loonen samen. „Het is hier een mistukkt broedseizoen.”

Honderd jaar geleden zullen de ijsberen hier ook zijn geweest. Maar toen werden ze bejaagd. In 1991 vertoonde het eerste beest zich in het dorp van de onderzoekers. Dat was nog een incident. In 2006 kwam de volgende en zo bouwde de aanwezigheid van de gevaarlijke dieren zich op tot tien bezoeken dit jaar. Een record dat niet tot vreugde stemt.

Door honger gedreven, trekken ze dieper de baai in. Dat hoefden ze vroeger niet, want 25 jaar geleden lag overal nog ijs. Het was voor een ijsbeer een koud kunstje om een zeehond te pakken.

Elders in de poolstreek zullen de dieren het

nog lastiger hebben, vertelt Loonen. Hier zitten op ijsschotsen nog wel zeehonden die als prooi kunnen dienen. Kennelijk genoeg om in de winter voldoende energie op te doen voor voortplanting, want de volwassen ijsberen vertonen zich met jongen. Dat is in het poolgebied tegenwoordig al bijzonder.

Of het goed voor ze is dat ze zich voeden met eieren, is de vraag. Proteïnen als bestanddeel zijn weliswaar erg voedzaam, maar de ijsberen raken er flink van aan de diarree. Grote opgedroogde plassen stront op de eilandjes waar ze geweest zijn, getuigen ervan. Een door een onderzoeker op een eilandje gevonden uitgekoste haarbal, met resten van eischalen, is ook een bewijs van de aanwezigheid van de beesten.

De onderzoekers hebben er maar mee om te gaan. Zodra Loonen zich buiten het dorp begeeft, laadt hij zijn geweer volgens het strikt na te leven protocol. Geregeld speurt hij dan door zijn verreiker de omgeving af om te kijken of de kust veilig is. „Er is niks wits of grijs te zien”, meldt hij geruststellend. Hoewel wij als bezoekers toch graag eens een ijsbeer hadden willen waarnemen, zij het op veilige afstand. Het komt er deze dagen niet van. De ijsberen hebben hier ook niet veel meer te zoeken nu alle eieren op zijn.

Voor de veiligheid moeten alle onderzoekers die er op uitgaan cursussen volgen. Over het leven van ijsberen en om met een geweer te leren omgaan. Op de schietbaan wordt hun vaardigheid jaarlijks opnieuw getest.

Loonen heeft nooit op een ijsbeer hoeven schieten. „Gelukkig niet”, zegt hij. „Alleen eens een lichtkogel om er een op afstand te houden.”

STEENKOOLOWINNING

Ijsberen laten zich ook niet zien als we een wandeling buiten het dorp maken. Loonen wil ons de sporen van de historie van Ny-Ålesund laten zien. We staan stil bij een monument van de Noorse Staatsmijnen. Voor de steenkoolwinning werd het dorp in 1916 gesticht. Mijnwerkers kwamen naar hier en namen hun gezin mee. Voor de kinderen werd zelfs een school gebouwd.

Het was hard werken in de mijnen, onder zware omstandigheden. Maar het verdiende goed. Zo kwamen er Noorse vrijgezelle mannen die in een jaar tijd zoveel geld wisten te sparen dat ze daarna een huis konden kopen en een gezin stichten.

Echt rendabel werd de steenkoolwinning nooit, in de beste jaren kon het net zo'n beetje uit. Het einde kwam onverwacht met een ernstig ongeluk. Op 5 november 1962 stortte een mijn in en vonden 21 arbeiders de dood. Hun lichamen zijn nooit geborgen.

Dit ongeval was de druppel die de emmer deed overlopen, nadat eerder in twintig jaar tijd ook al tientallen mijnwerkers hier het leven lieten. Een spoeddebat in het Noorse parlement volgde, het kabinet viel over wat de Kings Bay Affair werd genoemd. Het mijnwerkersdorp ging dicht. Per direct.

In het dorp vertelt een expositie in het museum het verhaal van de steenkoolwinning, maar buiten is dit verleden nog tastbaar. Bijna niks is opgeruimd. Bielzen van het oude spoorbaantje liggen er nog, er staan roestige oude karretjes, er ligt een wiel van een locomotief, oude luchtigaten van de mijnen zijn te herkennen aan de staande planken rondom en overal ligt oud hout.

Een desolate toestand als herinnering aan een dramatisch verleden. „De grond is ook vervuild”, vertelt Loonen met een blik op deze chaos. „In ganzen die hier grazen is gif gevonden.”

>>

“ALS DE BARENTSZEE NIET MEER BEVRIEST, IS DE MOTOR UIT HET SYSTEEM

Kijk voor een video-verslag van de reportage op Spitsbergen op onze website: www.dvhn.nl/video.